

Pagan Bir Mirasın Düzenlenmesi: Trullo (Quinisext) Konsili'nin 61. Kanonunda Kehanet Yasağı ve Tarihsel Arka Planı

The Regulation of a Pagan Legacy: The Prohibition of Divination in Canon 61 of the Council of Trullo (Quinisext) and its Historical Background

Hilal ÇİFCİ

Dr. Arş. Gör, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi ABD,

Research Assistant PhD, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi University, Faculty of Theology, Department of History of Religions
hcifci@ksu.edu.tr

ORCID: 0009-0003-1320-1450

DOI: 10.47424/tasavvur.1879120

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 2 Şubat / February 2026

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27 Nisan / April 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2026

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Çifci, Hilal . “Pagan Bir Mirasın Düzenlenmesi: Trullo (Quinisext) Konsili'nin 61. Kanonunda Kehanet Yasağı ve Tarihsel Arka Planı”. *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 12 / 1 (Haziran 2026): 115-138. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1879120>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Hilal Çifci, Bu makale Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. This journal published by Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.
CC BY-NC 4.0



Pagan Bir Mirasın Düzenlenmesi: Trullo (Quinisext) Konsili'nin 61. Kanonunda Kehanet Yasağı ve Tarihsel Arka Planı

Öz

Bu makale, Trullo Konsili'nin (691/692) 61. kanonunda yer alan kehanet yasağını, Geç Antik Çağ bağlamında ele alarak, söz konusu düzenlemenin tarihsel arka planını ve oluşum sürecini incelemektedir. Antik Yunan ve Roma dünyasında dinî, toplumsal ve siyasal işlevlere sahip olan kehanet pratikleri, Hristiyanlığın yayılması ve kurumsallaşmasıyla birlikte giderek tartışmalı bir alan haline gelmiştir. Bu süreçte kehanet, erken Hristiyan yazarların eleştirilerinde, imparatorluk yasalarında ve yerel kilise kararlarında farklı biçimlerde ele alınmış ve sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışma, Trullo Konsili'nin 61. kanonunu tarihsel ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alarak, söz konusu yasağın Geç Antik Çağ boyunca şekillenen teolojik ve hukuki tartışmalar içindeki yerini değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, öncelikle Antik Yunan dünyasında kehanetin dinî ve toplumsal anlamı ana hatlarıyla ortaya konulmakta, ardından Hristiyan düşüncesinde ve kilise uygulamalarında kehanete yönelik yaklaşımlar kronolojik bir çerçeve içinde ele alınmaktadır. Erken dönem sinod kararları ile imparatorluk düzenlemeleri incelenerek Trullo Konsili'ne uzanan bir arka plan çizilmektedir. Makalenin ana bölümünde Trullo Konsili'nin hukuki ve tarihsel bağlamı incelenmekte, 61. kanonun metni ve kapsamı analiz edilmektedir. Son olarak Trullo sonrası dönemde kehanet ve benzeri pratiklerin Hristiyan toplumunda nasıl algılandığına ve bu uygulamaların hangi biçimlerde varlığını sürdürdüğüne kısaca değinilmektedir. Bu çerçevede makale, pagan kökenli bir dinî pratiğin Geç Antik Çağ'dan erken Bizans dönemine uzanan süreçte nasıl ele alındığını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Dinler Tarihi, Hristiyanlık, Kilise Hukuku, Trullo Konsili, Kehanet.

The Regulation of a Pagan Legacy: The Prohibition of Divination in Canon 61 of the Council of Trullo (Quinisext) and its Historical Background

Abstract

This article examines the protection of prophecy contained in Canon 61 of the Council of Trullo (691/692), considering its application in late antiquity, and investigates the historical background and formation process of this regulation. Prophecy, which had religious, social, and political functions in the ancient Greek and Roman worlds, gradually became a domain of the individual with the spread and institutionalization of Christianity. In this process, prophecy was addressed and attempts were made to restrict it in various ways in the critiques of early Christian writers, imperial laws, and local church decisions. This study, using a scholarly and comparative approach, evaluates the place of this restriction within the theological and legal debates that took shape throughout late antiquity, focusing on Canon 61 of the Council of Trullo. Accordingly, the religious and social meaning of prophecy in the ancient Greek world is first outlined, then, approaches to prophecy in Christian thought and church practice are examined within a chronological framework. This article traces the background leading up to the Council of Trullo by examining early synodal decisions and imperial regulations. The main section of the article examines the legal and financial implications of the Council of Trullo, analyzing the text and scope of Canon 61. Finally, it briefly touches upon how divination and similar practices were perceived in Christian society after Trullo, and in what forms they persisted during this period of purification. This collaborative article demonstrates how a religious practice of pagan origin was addressed from late antiquity to the early Byzantine period.

Keywords: History of Religions, Christianity, Church Law, Council in Trullo, Divination.

Giriş

Geç Antik Çağ'da Hristiyanlığın kurumsallaşma süreci, yalnızca dogmatik tartışmalarla değil, aynı zamanda Hristiyan cemaat kimliğiyle bağdaşmadığı düşünülen pratiklerin yeniden tanımlanması ve düzenlenmesiyle de şekillenmiştir. Bu bağlamda, Antik Yunan ve Roma dünyasında uzun süre dinî, toplumsal ve siyasal meşruiyete sahip olan kehanet uygulamaları, Hristiyan düşünce ve hukuk geleneği açısından giderek sorunlu bir alan haline gelmiştir. Kehanet, bir yandan pagan dinî mirasın canlı unsurlarından biri olarak varlığını sürdürürken, diğer yandan Hristiyan inanç sistemi içinde Tanrı'nın iradesiyle bağdaşmayan, yanıltıcı ve denetim altına alınması gereken bir pratik olarak değerlendirilmiştir.

Antik dünyada kehanetin yalnızca bireysel merakları gideren bir uygulama olmadığı, aksine toplumsal krizler, siyasal belirsizlikler ve ortak karar alma süreçleriyle yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle kehanet pratiklerinin, özellikle savaş, salgın, iktidar mücadelesi ve doğal afetler gibi istikrarsızlık dönemlerinde güç kazandığı görülmektedir. Hristiyanlığın toplumsal ve resmi bir din haline gelmesiyle birlikte, geleceği bilme arzusuna dayanan bu tür pratikler hem teolojik bir sorun hem de cemaat düzenini ve toplumsal istikrarı tehdit eden bir alan şeklinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

Erken Hristiyan yazarların kehanet ve benzeri uygulamalara yönelik eleştirileri, başlangıçta ağırlıklı olarak öğretici ve polemik nitelikte olup bu uygulamaları teolojik açıdan reddetmeye odaklanmıştır. Bu öğretici ve polemik nitelikli söylem, dördüncü yüzyıldan itibaren imparatorluk yasaları ve yerel sinod kararları aracılığıyla giderek daha somut ve bağlayıcı düzenlemelere dönüşmeye başlamıştır. Örneğin Elvira Sinodu (306) büyü yoluyla işlenen ağır suçları cemaatten dışlama yaptırımıyla cezalandırırken Ankyra Sinodu (314) kahinlere başvurmayı uzun süreli tövbe cezalarıyla düzenlemiştir. Bu dönüşümle beraber kehanet ve benzeri pratikler, yalnızca bireysel bir inanç sapması olarak değil, cemaat düzenini ve toplumsal yapıyı tehdit eden bir disiplin sorunu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, bu tür uygulamalar uzun süre yerel ve parçalı düzenlemelerin konusu olmuş, tüm kiliseyi kapsayan sistematik bir hukuki çerçeveye ancak geç bir dönemde dahil edilmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, 691/692 yıllarında II. Justinianus'un himayesinde Konstantinopolis'te toplanan Trullo Konsili (Quinisext), kehanet ve benzeri pagan kökenli pratiklere yönelik yaklaşımda önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Beşinci ekümenik konsil olan II. İstanbul Konsili (553) ve Altıncı ekümenik III. İstanbul Konsili'nin (680) dogmatik kararlarını tamamlamayı ve kilise hukukuna ilişkin boşlukları doldurmayı amaçlayan bu toplantı, daha önce dağınık halde bulunan dini hukuk düzenlemelerini bir

araya getirerek bağlayıcı bir kanonik yapı oluşturmuştur. Konsilde kabul edilen 102 kanon arasında, kehanet ve kahinlik uygulamalarının müstakil bir düzenleme konusu haline getirilmesi, bu pratiğin kilise hukuku açısından artık daha kapsayıcı düzeyde açık ve sistematik biçimde tanımlandığını göstermesi bakımından özellikle dikkat çekicidir.

Bu çalışmanın amacı, Trullo Konsili'nin 61. kanonunda yer alan kehanet yasağını, radikal ve ani alınan karar olmasından ziyade Geç Antik Çağ boyunca şekillenen teolojik eleştirilerin, yerel sinod kararlarının ve imparatorluk hukuku düzenlemelerinin bir sonucu olarak değerlendirmektir. Bu doğrultuda makalede, öncelikle Antik Yunan dünyasında kehanetin dinî ve toplumsal meşruiyeti ele alınacak, ardından Hıristiyan yazarların, imparatorluk otoritesinin ve yerel sinodların kehanete yönelik tutumları kronolojik bir çerçeve içinde incelenecektir. Sonrasında Trullo Konsili'nin tarihsel ve hukuki bağlamı ortaya konularak 61. kanon ayrıntılı biçimde analiz edilecek ve son aşamada ise Trullo sonrası dönemde kehanet pratiklerinin nasıl bir süreklilik ve dönüşüm sergilediği tartışılacaktır. Böylece makale, pagan kökenli bir dinî mirasın Trullo Konsili aracılığıyla kilise hukuku içinde nasıl yeniden düzenlendiğini ve denetim altına alındığını göstermeyi amaçlamaktadır.

1. Antik Yunan ve Roma Dünyasında Kehanetin Dinî ve Kamusal Meşruiyeti

Antik Yunan dünyasında kehanet, modern anlamda geleceği merak etmeye indirgenebilecek bir pratik olmaktan ziyade tanrısal iradeyle iletişim kurmanın geleneksel ve toplumsal açıdan meşru kabul edilen bir yolu olarak anlaşılmıştır. Kehanet, bireysel kararların yanı sıra toplumsal ve siyasal eylemlerin de ilahi düzenle uyumlu hale getirilmesini amaçlayan bir bilgi biçimi olarak işlev görmüştür. Bu yönüyle kehanet, dinî otoriteyle desteklenen ve toplumsal yaşamda etkili olan bir pratikti. Antik kaynaklar ve modern araştırmalar, kehanetin toplumun alt tabakalarından yöneticilere kadar geniş bir kesim tarafından ciddiyetle benimsendiğini ve kutsal mekanlar aracılığıyla yapılandığını açık biçimde ortaya koymaktadır.¹

Bu yapılanmanın en görünür örnekleri, Yunan dünyasının önde gelen kehanet merkezleri olan Delphi, Dodona, Didyma ve Klaros idi. Özellikle Apollon kültüyle özdeşleşen Delphi, hem bireysel sorulara cevap verilen bir kutsal alan hem de savaş, koloni kuruluşu, yasama faaliyetleri ve hanedan meşruiyeti gibi siyasal meselelerde başvurulacak bir otorite merkeziydi. Benzer biçimde Didyma ve Klaros, özellikle İonia ve Doğu Akdeniz dünyasında kentler arası ilişkiler, siyasal kararlar ve toplumsal krizler bağlamında etkin kehanet merkezleri olarak işlev görmüştür. Yunan polisleri (kent devletleri) ve krallıkları için kehanete başvurmak, önemli kararlar öncesinde tanrısal onay arayışının vazgeçilmez

¹ Sarah Iles Johnston, *Ancient Greek Divination* (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008), 3.

bir parçasıydı.² Bu durum, kehanetin toplumsal ve siyasi hayatta doğru kararın güvencesi olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Antik Yunan ve Roma dünyasında kehanet, tek tip bir uygulama olmayıp farklı yöntemler ve adlandırmalar altında icra edilmekteydi. Bu pratikler arasında kurban hayvanlarının iç organlarının incelenmesine dayanan uygulamalar,³ kuşların uçuş ve davranışlarının yorumlanması yoluyla gerçekleştirilen kehanetler,⁴ rüyalar aracılığıyla tanrısal mesajların çözümlenmesini amaçlayan yorum pratikleri,⁵ yıldızların ve gezegenlerin hareketlerine dayalı astrolojik kehanetler⁶ ile su, ateş ve çeşitli doğal unsurlar üzerinden yapılan kehanet yöntemleri öne çıkmaktaydı.⁷ Bu çeşitlilik, kehanetin yalnızca belirli sınıflara özgü bir ritüel olmayıp gündelik yaşamdan siyasi karar alma süreçlerine kadar uzanan geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir.⁸

Yukarıda özetlenen çeşitli kehanet pratiklerinin toplumda bu derece yaygın ve etkili olmasının temel nedeni, bunların tanrılar tarafından bahşedilmiş bir bilgi biçimi olarak kabul edilmesidir. Genel olarak farklı tanrılarla ilişkilendirilen kehanet gelenekleri bulunsada özellikle Apollon'un kehanetle özdeşleştirildiği, onun adına yapılan kehanet merkezlerinden anlaşılmaktadır. Tanrıdan alındığı düşünülen işaretler, kehaneti sıradan bir tahmin faaliyetinden ayırarak kutsal bir otoriteyle ilişkilendirmiştir.⁹ Homeros'tan itibaren pek çok edebi ve tarihsel metinde kahinlerin, geçmişi, şimdiyi ve geleceği bilen kişiler olarak tanımlanması, kehanetin bilgi değerini ve meşruiyetini göstermektedir.¹⁰ Bu bağlamda kehanet, tanrısal düzenin insanlar tarafından sınırlı ölçüde okunabilmesini sağlayan bir aracı olarak kabul edilmiş ve dolayısıyla onun toplumdaki otoritesini uzun süre korumuş olmalıdır.

² Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 28-29 (I.46-47); 57-58 (I.92); 473 (VI.19); Tuba Aydın Çakmak - Ayşe Yıldırım, "Geçmişten Günümüze Kehanet", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/Özel Sayı (2021), 254-270; Ozan Sülün - Hüseyin Üreten, "Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet", *Tarih ve Gelecek Dergisi/Journal of History and Future* 6/3 (Eylül 2020), 804-808; Johnston, *Ancient Greek Divination*.

³ Herodotos, *Tarih*, 157 (II.58).

⁴ Ksenophon, *Anabasis*, çev. Hayrullah Örs (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), 260 (VI.1.23).

⁵ Herodotos, *Tarih*, 64-65 (I.107-108).

⁶ Aristophanes, *Acharnians*, Perseus Digital Library, 131-171 (Erişim 28 Aralık 2025); Walter Burkert, *Greek Religion*, trans. John Raffan (Cambridge MA: Harvard University, 1985), 112.

⁷ Sophokles, *Antigone*, çev. Ari Çökana (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 39-40 (995-1025).

⁸ Johnston, *Ancient Greek Divination*, 3-4.

⁹ Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat - A. Kadir (İstanbul: Can Yayınları, 2008), 77 (I.70-75); Duygu Sevil Akar Tanrıver, *Apollon Klarios Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar* (İzmir: Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009), 340-342.

¹⁰ Homeros, *İlyada*, 77 (I.70); Sülün - Üreten, "Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet", 793-797.

Bu anlayış yalnızca Yunan dünyasıyla sınırlı kalmamış, Roma döneminde de farklı biçimlerde sürdürülmüştür. Kehanet pratikleri, Roma devlet geleneğinde de siyasal karar alma süreçleriyle iç içe geçmiş, devlet düzeninin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle yöneticilerin ve imparatorların kehanete başvurması, bu pratiklerin bireysel olmasının yanında toplumsal ve siyasal bir niteliğe de sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Roma ordusunda görev yapan kahinler, bu durumun açık bir örneğidir. Antik tarihçiler, savaş öncesinde kehanete danışılmasından hanedan meselelerine kadar geniş bir alanda bu uygulamanın kullanıldığını aktarmaktadır.¹¹

Hristiyanlığın yükselişiyle birlikte kehanet ve benzeri pratikler resmi söylemde giderek meşru kabul edilmemeye başlanmış olsa da bu uygulamaların kültürel ve zihniyet düzeyinde kolaylıkla ortadan kalkmadığı anlaşılmaktadır. Pagan geçmişten devralınan kehanet anlayışının özellikle halk dindarlığında ve siyasal kriz anlarında etkisini sürdürmüş olabileceği görülmektedir.¹² Nitekim bazı Hristiyan imparatorların dahi resmi yasaklamalara rağmen zaman zaman kehanete başvurdıklarına dair anlatılar bulunmaktadır. Bu durum, kehanete yönelik tutumların yalnızca inanç düzeyinde değil, kilise düzeni ve hukukuna ilişkin düzenlemeler bağlamında da ele alındığını göstermektedir. Bu doğrultuda erken dönem Hristiyan yazarların, yerel sinodların ve imparatorluk otoritesinin kehanete yönelik tutumlarının nasıl şekillendiği ayrı ayrı incelenecektir.

2. Hristiyanlıkta Kehanete Yönelik Eleştirinin Gelişimi

2.1. Hristiyan Yazarların Tutumu

Antik dünyada meşru ve yaygın bir pratik alanı oluşturan kehanetin, Hristiyanlıkla birlikte nasıl yeniden tanımlandığı ve hangi açılardan sorunlu bir alan haline geldiği erken Hristiyan literatüründe izlenebilmektedir. Bu bağlamda erken Hristiyan yazarların kehanete yönelik söylemleri, yalnızca teolojik bir eleştiri üretmekle kalmamış, aynı zamanda ilerleyen yüzyıllarda ortaya çıkan kilise disiplininin ve hukuki düzenlemelerin zeminini de oluşturmuştur.

Erken Hristiyan literatürde kehanet ve benzeri pratiklere yönelik sert bir yorumlamayla bu uygulamaların kökeninin doğrudan şeytani güçlere dayandırıldığı bir yaklaşım savunulmuştur. Bu çizginin en belirgin temsilcilerinden olan erken dönem Latin Hristiyan apolojist Tertullianus (y. 155–220), eserlerinde pagan dünyada görülen kehanet, astroloji ve büyü gibi anlatıların doğrudan tanrısal bir kaynaktan ziyade, düşmüş

¹¹ Sülün - Üreten, "Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet", 800-802; Herodotos, *Tarih*, 32 (I.53-54); Ksenophon, *Anabasis*, 106-107 (III.I.6-7); Pausanias, *Description of Greece*, trans. James George Frazer (London: Macmillan and Co., 1898), 149 (III.XI.5).

¹² Frank R. Trombley, "The Council in Trullo (691–692): A Study of the Canons Relating to Paganism, Heresy, and the Invasions", *Comitatus: A Journal of Medieval and Renaissance Studies* 9 (1978), 6.

meleklerle özdeşleştirdiği daimonlar tarafından üretilmiş aldatıcı tezahürler olarak yorumlar. Ona göre kahinler ve benzeri kişiler, insanları Tanrı'ya yönelmekten alıkoyan kişiler konumundadır. Bu nedenle kehanet yalnızca yanlış bir inanç pratiği değil, doğrudan imana zarar veren bir ilişki biçimi olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte Tertullianus, İncillerin yayılmasından önceki dönemde tanrısal takdir gereği bu tür pratiklere sınırlı bir süreyle müsamaha gösterildiğini de ima eder.¹³ Benzer bir yaklaşım, dördüncü yüzyıl başlarında Hristiyan apolojist ve retorikçi Lactantius'ta (y. 250-325) da görülür. Burada da kehanet ve astroloji, Tanrı'nın bilgisine rakip olarak sunulan ve daimonik güçlerle ilişkilendirilen sahte bilgi kaynakları olarak tanımlanır.¹⁴ Bu bağlamda erken Hristiyan gelenekte kehanet, bireysel bir hata olmaktan ziyade, Hristiyan inanç düzenine yönelmiş temel bir tehdit olarak ele alınmıştır.¹⁵

İskenderiye ekolünün erken temsilcilerinden biri olan İskenderiyeli Klement'in¹⁶ (y. 150-215) farklı farklı kehanet merkezlerinden söz ederek çeşitli kahinlikleri küçümsediği, bunları sapkınlık ile ilişkilendirdiği ve reddettiği görülmektedir.¹⁷ Aynı ekole mensup erken dönem Hristiyan düşüncesinin önde gelen teologlarından Origenes (185-254) ise kehanet ve benzeri pratikleri doğrudan şeytani kökenli faaliyetler olarak etiketlemek yerine, tanrısal takdire dayanan Hristiyan inanç anlayışıyla bağdaşmayan bilgi arayışları olarak ele alır. Bu yaklaşımda özellikle astroloji ve kehanet pratikleri, özgür irade ve ahlaki sorumluluk öğretisini zedeleyen tutumlar olarak reddedilirken rüya ve peygamberlik gibi yollar yalnızca Tanrı'nın iradesine bağlı, istisnai ve vahiy temelli bildirimler olarak bu pratiklerden açık biçimde ayrılmıştır.¹⁸ Dolayısıyla bu Hristiyan yazarlarda kehanete ve kahinliklere yönelik eleştirinin daha çok öğretici ve uyarıcı bir nitelik taşıdığı, bağlayıcı cezai yaptırımlardan ziyade, Hristiyan bireyin doğru yönlendirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

İkinci yüzyılın sonu ve üçüncü yüzyılın başından itibaren kehanete yönelik daha somut ve düzenleyici adımlar da atılmış, bu pratikler yaptırımlarla düzenlenmeye başlanmıştır. Bu tarihlerde yaşamış, erken dönem kilise düzeni ve disiplinine dair eserleriyle bilinen

¹³ Bu konuda Tertullianus, İncil'de anlatılan yıldızbilimciler (kahinler) hadisesini örnek verir, Matta 2:1-12; Tertullian, *On Idolatry*, New Advent, 9 (Erişim 28 Aralık 2025); *A Treatise on the Soul (De Anima)*, New Advent, 57 (Erişim 28 Aralık 2025).

¹⁴ Lactantius, *The Divine Institutes*, New Advent, II.15-18 (Erişim 28 Aralık 2025).

¹⁵ Ramsay MacMullen, *Christianizing the Roman Empire (A.D. 100–400)* (London: Yale University Press, 2008), 18.

¹⁶ Günümüzde İskenderiyeli Clement olarak tanınan bu kişi, antik dönemde Latince'de Titus Flavius Clemens olarak bilinmektedir.

¹⁷ Clement of Alexandria, *Exhortation to the Heathen*, New Advent, 2 (Erişim 29 Aralık 2025).

¹⁸ Bk. Talha Fortacı, "Tertullian ve Origen'e Göre Astrolojinin Meşruiyeti Sorunu", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2023), 304-307; ayrıca bk. Bronwen Neil, "Dream-Visions, Prophecy and Contemplation in Origen's *Contra Celsum*", *Praying and Contemplating in Late Antiquity: Religious and Philosophical Interactions*, ed. Eleni Pachoumi - Mark Edwards (Tübingen: Mohr Siebeck, 2018), 127-135.

Hippolytus (y. 165-235), neredeyse aynı dönemde yaşadığı Klement ve Origenes'ten farklı olarak kehanet ve benzeri pratikleri icra edenlere yaptırım uygulanması gerektiğini savunur. Ona göre kahin ve büyücü gibi kişilerin bu uygulamalardan vazgeçmeleri ya da cemaatten dışlanmaları gerekir.¹⁹ Dördüncü yüzyılda ise Kapadokyalı Babalardan, kilise hukuku ve disiplinine önemli katkılarda bulunan piskopos Caesarealı Basileios (329/330-379),²⁰ kehanete ve büyüye başvurmaya teolojik açıdan sorunlu bir uygulama olarak tanımlamasının yanında cemaat düzenini ve ahlaki yapıyı bozan ciddi bir tutum olduğunu belirtir. Bu tür uygulamalara başvuranlara ağır cezalar getirilmesini savunur.²¹ Burada dikkat çeken husus kehanet ve benzeri uygulamalara yönelmenin, sadece bireysel bir sorumluluk değil, aynı zamanda toplumsal sonuçlar doğurabilecek bir ihlal olarak ele alınmasıdır. Kapadokyalı Babalardan Nyssalı Gregorios da Hristiyan düşüncesinin önemli teologlarından biri olarak benzer bir yaklaşımı benimser. Kehanet ve büyüye yönelen Hristiyanların kilise yaşamından uzaklaştırılarak cezalandırılması gerektiğini savunur.²² Bu kişiler için toplamda altı yıllık bir tövbe cezasına tabi tutulmaları gerektiğini belirtir.²³ Böylece özellikle Kapadokyalı Babalar ile birlikte Hristiyan yazarların eserlerinde kehanet ve benzeri uygulamalar, tövbe süreleriyle düzenlenen kilise hukuku yaptırımlarının konusu haline gelir. Dolayısıyla öğretici söylemin, giderek bağlayıcı bir kilise pratiğine dönüşmeye başladığı söylenebilir. Bu konudaki kilise hükümlerinin önemli ölçüde Basileios ve Nyssalı Gregorios'un görüşlerine dayandığı düşünülür.²⁴

Kilise Babalarının metinlerinde kehanete yönelik bu eleştirel tutum, erken dönemde büyük ölçüde öğretici ve uyarıcı bir çerçeve içinde kalmış, o dönem kilise geleneğinde bağlayıcı bir kilise hukuku düzenine dönüşmemiştir. Bununla birlikte söz konusu söylem, Hristiyanlığın imparatorluk içinde meşru bir din olarak kabul edilmesiyle yerel sinod kararları ve imparatorluk yasaları aracılığıyla giderek daha somut ve yaptırıma dayalı bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Nitekim Ankyra (314) ve Laodikeia (343-381) gibi yerel sinodlarda kehanet ve benzeri uygulamalara yönelik getirilen yaptırımlar bu dönüşümü açık biçimde göstermektedir. İmparatorluk yasalarının kehanet ve büyü gibi uygulamaları toplumsal ve idari düzen açısından tehdit olarak tanımlaması, bu eleştirilerin kilise

¹⁹ Hippolytus, *The Apostolic Tradition of Hippolytus*, trans. Burton Scott Easton (Hamden: Archon Books, 1962), 42-43.

²⁰ Büyük Basileios veya Kayserili Basil olarak da bilinir. Hristiyanlığa etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Halil Temiztürk, "Kapadokyalı Bir Kilise Babası: Aziz Basil ve Hristiyanlığın Şekillenmesine Etkisi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUIFD)* 3/1 (2016), 35-61.

²¹ Basil of Caesarea, *Letter 188*, New Advent (Erişim 31 Aralık 2025).

²² Gregory of Nyssa, "The Canonical Epistle of St. Gregory, Bishop of Nyssa to St. Letoius, Bishop of Melitene", ed. Philip Schaff - Henry Wace (New York: The Chritian Literature Company, 1900), 14/611.

²³ Gregory of Nyssa, "The Canonical Epistle of St. Gregory, Bishop of Nyssa to St. Letoius, Bishop of Melitene (Canon III)", 14/611.

²⁴ Matthew Dickie, *Magic and Magicians in the Greco-Roman World* (London: Routledge, 2003), 250.

hukuku zeminine taşındığını ortaya koymaktadır. Bu sürecin, Trullo Konsili'nde sistematik ve kapsamlı yasaklamaların arka planını oluşturduğu söylenebilir.²⁵

2.2. İmparatorluk Yasalarında Kehanet

Hristiyanlığın imparatorluk dini haline gelmesiyle birlikte, kehanet ve benzeri pagan kökenli pratiklere yönelik müdahaleler yalnızca teolojik eleştirilerle sınırlı kalmamış, giderek devlet hukukunun da konusu haline gelmiştir. Bu sürecin ilk aşamasında Büyük Konstantin'in (hük. 306-337), pagan uygulamalara karşı temkinli ve ölçülü bir politika izlediği, Hristiyanlığı desteklemesine rağmen paganizmi bütünüyle yasaklamaktan kaçındığı ve imparatorluk düzenini sarsacak radikal adımlardan uzak durduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte erken dönem kilise tarihçisi Eusebius'tan (y. 260/265-339) edinilen bilgilerden, Konstantin'in kahinlere danışılmasını yasaklayan bir kararname yayımladığı öğrenilir.²⁶ Her ne kadar bu metin II. Theodosius'un (hük. 408-450) derlediği Theodosius *Kanunlar Kitabı*'na dahil edilmemiş olsa da Konstantin'in oğlu II. Konstantius'un (hükm. 337-361) 341 tarihli fermanı bu yasağın varlığını dolaylı biçimde teyit etmektedir.²⁷

I. Theodosius (hükm. 379-395) döneminde ise imparatorluk politikası belirgin biçimde sertleşir. Öncelikle 380 tarihli Selanik Fermanı ile Hristiyanlık devlet dini olarak tanımlanır ve bunu izleyen düzenlemelerde kehanet, geleceği öğrenme ve pagan kurbanlara yönelik uygulamalar yasaklanır.²⁸ Özellikle 385 ve 392 tarihli yasalarda kehanetin yalnızca dinî bir sapma değil, toplumsal düzen ve imparatorluk güvenliği açısından da tehdit olarak değerlendirildiği, aile törenleri dahil olmak üzere her türlü kehanet pratiğinin sona erdirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Sozomenos'un aktardığı bir anlatıda, I. Theodosius'un yaklaşan bir askeri çatışma öncesinde Lycopolis'li münzevi John'a danıştığına dair rivayet bulunmaktadır.²⁹ Bu örnek, kehanetin hukuken yasaklanmış olmasına rağmen, kriz anlarında bu tür pratiklerle ilişkilendirilebilen bir zihniyetin imparatorluk çevrelerinde tamamen ortadan kalkmadığını düşündürmektedir.

Bu döneme kadarki çizgiden kısa süreli bir sapma olarak, Iulianus (Julian) döneminde pagan ritüellerle birlikte kehanet uygulamalarının fiilen yeniden canlandırılmaya

²⁵ MacMullen, *Christianizing the Roman Empire (A.D. 100–400)*, 18; Richard Price, *The Canons of the Quinisext Council (691/2)* (Liverpool: Liverpool University Press, 2020), 139-140; Dickie, *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*, 249-251.

²⁶ Eusebius of Caesarea, "The Life of Constantine", *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church* (Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1952), 1/IV.XXV.

²⁷ Harold Arthur Drake, *Constantine and the Bishops: The Politics of Intolerance* (London: John Hopkins University Press, 2000), 192; Theodosius II, "Codex Theodosianus", trans. Clyde Pharr, *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions* (Princeton: Princeton University Press, 1952).

²⁸ Theodosius II, "Codex Theodosianus", XVI.1.2; XVI.10.7; XVI.10.9.

²⁹ Sozomen, *Ecclesiastical History*, New Advent, VII.22 (Erişim 30 Ocak 2026).

çalışıldığı, ancak bu girişimin kalıcı bir hukuki dönüşüm yaratmadan Iulianus'un (hükm. 361-363) ölümüyle sona erdiği anlaşılmaktadır.³⁰ I. Theodosius'tan sonra gelen imparatorlar döneminde de bu uygulamaların hukuken yasak olmaya devam ettiği bilinmektedir.³¹ Ayrıca beşinci yüzyılın başlarında, pagan kehanet geleneğinin sembolik eserlerinden olan Sibylline Kitapları, Batı Roma'da Flavius Stilicho'nun (359-408) emriyle yakıldığı aktarılır.³² Geç Antik Çağ'ın son evresinde, özellikle beşinci ve altıncı yüzyıllarda, imparatorluk hukuku dinî alanı düzenlemeyi sürdürmüş, buna karşılık dinî ve ahlaki düzenin somut biçimde uygulanması giderek yerel kilise yapıları ve piskoposların etkinliğiyle yürütülmüştür. Bu durum, özellikle yerel sinodlarda alınan kararlar ve tövbe uygulamaları üzerinden daha açık biçimde izlenebilmektedir.

2.3. Yerel Sinodlarda Kehanet ve Kilise Hukuku

Hristiyanlığın Geç Antik Çağ'da meşruiyet kazanması ve ardından resmi din olarak kabul edilmesi, kehanet, büyü ve benzeri pratiklere yönelik tutumun da giderek daha açık ve bağlayıcı biçimde tanımlanmasına yol açmıştır. Dördüncü yüzyılın başlarından itibaren toplanan yerel sinodlar, Hristiyanların pagan kökenli kehanet gibi uygulamalara başvurmasını sadece inançla bağdaşmayan bir yönelim olarak değil, aynı zamanda kilise hukukuna zarar veren bir davranış olarak da değerlendirmiştir. Bu çerçevede en erken Elvira Sinodu'nun (306) bu konuya değindiği tespit edilmiştir. Sinodda kehanete değinilmese de büyü yoluyla insan öldürmeyi geri dönüşü olmayan bir suç olarak tanımlanmış ve failerin kiliseden ebediyen mahrum bırakılması öngörülmüştür.³³ Ankyra Sinodu'nda (314) ise kahinlere danışmak ve büyücülerine eve kabul etmek uzun süreli ve dereceli bir tövbeye bağlanmıştır.³⁴ Bu erken düzenlemelere bakıldığında, kehanetin yalnızca pagan bir kalıntı değil, Hristiyan kimliğini zedeleyen bir pratik olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Dördüncü ve beşinci yüzyıllarda alınan sinod kararları, Trullo Konsili'nde alınacak olan kararın zeminini hazırlamıştır. Laodikeia Sinodu (343-381), özellikle din adamlarını hedef alarak büyücülük, astroloji ve muska kullanımını yasaklamış, bu tür uygulamaları

³⁰ Iulianus'un kehanet için çok sayıda kurban vermesinden dolayı ona halk tarafından "kurban kesen kasap" denilmiştir. Ammianus Marcellinus, *Roma Tarihi* (MS 353-378), çev. Samet Özgüler (İstanbul: Historia Kitap, 2020), 298-299 (XXII.I.1-3), 330-331 (XXII.XII.6-8), 333 (XXII.XIV.3).

³¹ Örneğin Theodosius'un oğulları Arkadius ve Honorius döneminde bu çizgi sürdürülmüş; 395 ve 396 tarihli kararnamelerle kahinler ve pagan rahipler tüm ayrıcalıklarından mahrum bırakılmış, meslekleri hukuken yasaklanmıştır. Theodosius II, "Codex Theodosianus", XVI.10.13-14.

³² Detaylı bilgi için bk. Alan Cameron, *The Last Pagans of Rome* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 206-230.

³³ Early Church Texts, "Synod of Elvira", Canon 6, (Erişim 02 Ocak 2026).

³⁴ "The Council of Ancyra", *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, trans. Philip Schaff-Henry Wace, (New York: The Christian Literature Company, 1900), 14/74 (Canon XXIV).

ruhu bağlayan zincirler olarak nitelemiştir.³⁵ Dahası Vannes Sinodu (461-491) ve onun tekrarı sayılan Agde Sinodu (506), Kutsal Kitap'ın rastgele açılması yoluyla gelecekte haber alma girişimlerini kınamış, bu pratiği sahte bir dindarlık görüntüsü altında yürütülen kehanet faaliyeti olarak tanımlamıştır.³⁶ Bu noktada kehanetin artık yalnızca pagan ritüelleriyle değil, Hristiyan sembolleriyle maskelenmiş biçimleriyle de kilise düzenine yönelik önemli bir tehdit olarak görüldüğü anlaşılır.

Orléans Sinodu'nda (511) söz konusu uygulamaların rahipler, keşişler ve laikler arasında yaygın biçimde varlığını sürdürdüğü görülmektedir ve bu kişilerin kilise cemaatinden çıkarılacağı belirtilir.³⁷ Böylece kehanet, yalnızca bireysel bir sapma değil, kilise düzenini tehdit eden ve süreklilik arz eden bir disiplin sorunu olarak kabul edilmiştir. Yerel ve bölgesel sinod kararları, bu pratiğin Hristiyan cemaatle bağdaşmadığı yönünde benzer bir tutum ortaya koymuştur. Ancak dikkat çekici biçimde, Geç Antik Çağ'ın ilk altı Ekümenik Konsili'nde kehanet ve büyü gibi pratikler münferit bir kanon başlığı altında ele alınmamıştır. Bu tür uygulamalar ağırlıklı olarak yerel sinodların düzenlemelerine bırakılmıştır. Bu durum, söz konusu meselelerin dogmatik değil, pratik ve ahlaki bir sorun alanı olarak anlaşıldığını göstermektedir.

Kilise Babalarının eleştirileri, imparatorluk yasaları ve yerel sinodlarda görülen yasaklar birlikte değerlendirildiğinde, Trullo Konsili'ne geline nokta da belirli bir birikimin oluştuğu anlaşılmaktadır. Kehanet ve büyü gibi uygulamalar, yüzyıllar boyunca teolojik olarak eleştirilmiş, yerel düzeyde sınırlandırılmış ve zaman zaman ağır yaptırımlarla karşılaşmış olsa da bu tutumlar tüm kiliseyi kapsayan bir kilise hukuku çerçevesi içinde sistematik biçimde ifade edilmemiştir. Özellikle halk dindarlığında canlılığını koruyan kehanet pratikleri, mevcut yasakların uygulamada yetersizliğini ve/veya yerel düzeyde farklılıklar taşıdığını düşündürmektedir. Bu tarihsel bağlam, Trullo Konsili'nde alınacak kararların hangi tarihsel ve düşünsel zemin üzerine inşa edildiğini anlamak bakımından önemlidir.

3. Trullo Konsili ve Kehanetin Yasaklanması

3.1. Trullo Konsili'nin Hukuki ve Tarihsel Bağlamı

Trullo Konsili, 691 veya 692 yılında İmparator II. Justinianus'un (668/669-711) yönetiminde toplanmıştır. Konsilin toplandığı dönem, yedinci yüzyılın sosyal ve özellikle siyasal bakımdan çalkantılı bir evresine denk gelmektedir. Dış politikada yedinci yüzyılın başlarında ağır bedel ödenen Perslere karşı kazanılmış bir savaşın ardından yine bu

³⁵ Philip Schaff - Henry Wace (ed.), "The Synod of Laodicea", *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church* (New York: The Christian Literature Company, 1900), 14/151 (Canon XXXIV).

³⁶ Presbyters in the Late Antique West, "The Council of Vannes", Canon 16 (Erişim 02 Ocak 2026); Presbyters in the Late Antique West, "The Council of Agde", Canon 42 (Erişim 02 Ocak 2026).

³⁷ Presbyters in the Late Antique West, "The Council of Orléans", Canon 30 (Erişim 02 Ocak 2026).

dönemde Müslüman olan Araplarla bir mücadelenin başladığı görülmektedir. Balkanlarda ise Slavlarla olan çatışmalar devam etmektedir. Dolayısıyla imparatorluğun doğuda, Akdeniz'de ve Balkanlarda mücadele halinde olduğu anlaşılmaktadır. İmparatorluğun içerisinde ise halk inançlarının yayıldığı, eğitimin zayıfladığı ve din adamlarının ahlaki durumunun bozulduğu aktarılmaktadır.³⁸

Yedinci yüzyılın sonlarında tahta geçen II. Justinianus, 685-695 ve 705-711 yılları arasında olmak üzere iki ayrı dönemde hüküm sürmüştür. Dış politikada verdiği mücadelelerin yanı sıra içeride, özellikle din konusunda, sert bir yönetim tarzı sergilediği görülmektedir. II. Justinianus'un, dönemin ana akım Hristiyan öğretisine sıkı bir şekilde bağlı olduğu hem Hristiyanlık içinde ayrışan gruplara hem de farklı dinden olanlara karşı uyguladığı sert yaptırımlardan anlaşılmaktadır.³⁹ 686/687'de İsa'da sadece tek iradenin olduğunu savunan monotelitizmin reddedilmesini onaylayan yerel bir sinod toplar,⁴⁰ Pavlikanlara baskı kurarak onları kendi otoritesine tabi kılmaya çalışmıştır.⁴¹ Hristiyanlara karşı bu uygulamaları, ana akım Hristiyanlığın sıkı bir savunucusu olduğunu gösteren unsurlardandır. İmparatorluğu döneminde Maniheistlere karşı da baskı politikası izlediği bilinmektedir.⁴² Bunların yanı sıra Yahudiliğe yönelik kısıtlamalar getirilmiş, pagan geleneklerine ve dinî uygulamalarına yönelik sert kararlar alınmıştır.⁴³ Dolayısıyla II. Justinianus'un hem Ortodoks inanç dışındaki Hristiyan grupları bastırıp ana akımı kuvvetlendirmeye çalıştığı hem de farklı din mensuplarına yönelik baskı uygulamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Nitekim Trullo Konsili kararları da özellikle Yunan paganizminden devralınan geleneksel unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik bu yaklaşımın açık izlerini taşımaktadır.⁴⁴

II. Justinianus, 687 yılında topladığı yerel sinodun ardından 691 veya 692 yılında İstanbul'da Trullo Konsili'ni, diğer bir adıyla Quinisext Konsili'ni düzenlemiştir.⁴⁵ Konsilin tarihi günümüze ulaşan kaynaklarda kesin olarak belirlenememektedir. Bunun

³⁸ Michael T. G. Humphreys, *Law, Power, and Imperial Ideology in the Iconoclast Era: c. 680–850* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 37-39; Peter Sarris, *Empires of Faith: The Fall of Rome to the Rise of Islam, 500–700* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 296-297; John B. Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene, 395 A.D. to 800 A.D.* (London: Macmillan, 1889), 387-388.

³⁹ Constance Head, *Justinian II of Byzantium* (Madison: University of Wisconsin Press, 1972), 59-64.

⁴⁰ Alexander Kazhdan, "Justinian II", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander Kazhdan (Oxford: Oxford University Press, 1991), 2/1084.

⁴¹ Sultan Gürsoy, "Bizans-Müslüman Arap Mücadelesinde Bir Cemaat: Pavlikanlar", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi* 3/2 (2020), 133-150.

⁴² Head, *Justinian II of Byzantium*, 59-64.

⁴³ Council of Trullo, Canon 11, 29, 61, 62 vd. Trullo Konsili'nde alınan kararlar için bu çalışmada şu kaynak kullanılmıştır, Price, *The Canons of the Quinisext Council* (691/2).

⁴⁴ Kazhdan, "Justinian II", 1084.

⁴⁵ George S. J. Nedungatt, "The Council in Trullo Revisited: Ecumenism and the Canon of the Councils", *Theological Studies* 71 (2010), 651-676; Kazhdan, "Justinian II", 1084."

temel sebebi, konsilde alınan bir kararda toplantının dünyanın 6200. yılında gerçekleştiğinin belirtilmesidir.⁴⁶ Bu ifadenin 1 Eylül 691 ile 31 Ağustos 692 arasındaki döneme karşılık geldiği kabul edilmektedir. Bu nedenle bazı araştırmacılar konsilin 691 sonbaharında, bazıları ise 692 ilkbaharında toplandığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla kesin bir tarih vermek mümkün olmamakla birlikte konsil 691/692 şeklinde tarihlendirilmektedir.⁴⁷

Konsilin toplanma gerekçesinin, konsil metninin giriş bölümünde kilise hukuku alanında bir düzenleme ihtiyacı olarak ifade edildiği görülmektedir. Beşinci (553) ve Altıncı (680–681) Ekümenik Konsiller, kilise hukukuna dair bağlayıcı düzenlemeler ortaya koymamıştır. Bu durum kilise düzeni, ruhban yaşamı, litürji ve toplumsal-dinî uygulamalar gibi alanlarda dinî hukukta düzenleme eksikliği doğurmuştur. II. Justinianus döneminde hem Bizans'ın iç düzeni hem de kilisenin hukuki bütünlüğü açısından yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Trullo Konsili kendisini, önceki iki ekümenik konsili tamamlayıcı nitelikte ve kilise hukukuna ilişkin çerçeveyi oluşturmayı amaçlayan bir toplantı olarak konumlandırır.⁴⁸ Dolayısıyla konsil, dogmatik meseleleri tartışmak yerine, önceki konsillerin dogmatik kararlarını onaylamakla yetinir.⁴⁹ Bu meselenin dışında esas olarak kilise hukuku, önceki gelenekler ve halk uygulamalarına ilişkin düzenlemelere yoğunlaşmıştır. Konsilin amacına ilişkin bu açıklama, konsilin statüsünü, diğer bir ifadeyle ekümenik bir konsil olup olmadığı tartışmasını da gündeme getirmiştir.

Trullo Konsili'nin statüsü, konsilin kendi metninden hareketle değerlendirildiğinde, toplantının bağımsız bir ekümenik konsil olarak tanımlanmadığı anlaşılır. Bununla birlikte Beşinci ve Altıncı Ekümenik Konsillerin tamamlayıcısı şeklinde konumlandırıldığı görülmektedir. Konsilin birinci kanonu, önceki ekümenik konsillerin dogmatik kararlarını onaylamasının ardından kendi rolünü kilise hukukuna ilişkin eksikliklerin giderilmesiyle sınırlar. Konsilin yalnızca kilise hukukuna ilişkin kanonlar üretmiş olması da modern literatürde bu tamamlayıcı işlevin bir göstergesi sayılmaktadır. Bu çerçevede konsil, kaynaklarda bağımsız bir "yeni konsil" olarak değil, ekümenik geleneğin sürekliliği içinde Beşinci ve Altıncı Konsilleri tamamlayan "Quinisext" (Yun. Πενθέκτη, Beş-Altıncı) toplantı olarak anılmıştır. Böylece konsil, ekümenik geleneğin içinde yer almakla birlikte konsiller dizisine yeni bir sayı eklememiş, tamamlayıcı bir işlevle sahip olmuştur. Ekümenik konsillerin sayılarla, yerel toplantıların ise isimle anılması geleneği göz önünde

⁴⁶ Kanon 3.

⁴⁷ Trullo Konsili'nin 3. kanonu bazı elyazmalarında '6109 AM', bazılarında '6200 AM' olarak geçmektedir. Bu fark, Bizans dünyasında kullanılan alternatif Annus Mundi sistemlerinden kaynaklanır. Akademik literatürde Konstantinopolis takvimi esas alındığı için konsilin tarihi genellikle AM 6200, MS 691/692 olarak verilir. Nedungatt, "The Council in Trullo Revisited", 664.

⁴⁸ Kanon 1; Nedungatt, "The Council in Trullo Revisited", 663.

⁴⁹ Kanon 1.

bulundurulduğunda, Trullo Konsili için kullanılan “Quinisext” adlandırması da onun konumuna ve statüsüne işaret eden önemli bir gösterge olarak değerlendirilir.⁵⁰

Konsilin ekümenik iddiasını desteklemek için öne çıkan önemli unsurlardan biri, imza listesinin düzenleniş biçimidir. Listede Roma piskoposu adına ayrılan imza kısmının ikinci sırada yer alması, toplantının evrensellik iddiasını sembolik olarak güçlendiren bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Roma'nın fiilen toplantıya katılmamış olmasına rağmen bu sıralama, Bizans'ın Batı'nın onayını önemseydiği şeklinde yorumlanmaktadır.⁵¹ Bununla birlikte Papa I. Sergius, konsilin bazı kanonlarının Latin uygulamalarıyla uyuşmaması nedeniyle, imparatorun sonraki ısrarına rağmen, onaylamamıştır. İmparatorun imzasının ilk sırada yer alması, özellikle Roma açısından sorunlu görülmüş ve bu durumun da Sergius'un tavrını etkileyen unsurlardan biri olarak yorumlanmıştır.⁵² Her ne kadar Papa I. Sergius konsil kararlarını onaylamamış olsa da sonraki dönemlerde Papa Konstantinus (708–715), I. Hadrianus (772–795) ve VIII. Ioannes (John, 872–882) çekincelerine rağmen özellikle VI. Ekümenik Konsil bağlamında Trullo kanonlarının önemli bir kısmını kabul etmiştir. Bu durum konsilin Batı'da sınırlı bir meşruiyet alanı kazandığını göstermektedir. Doğu'da ise İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs gibi merkezlerin piskoposlarının konsile katılması ve kararları onaylaması, konsilin Doğu kiliseleri açısından geçerli kabul edildiğini ortaya koymaktadır.⁵³

Sonuç olarak Trullo Konsili, iki farklı kilise geleneğinde farklı düzeylerde kabul gören hukuki bir statüye sahiptir. Doğu için V. ve VI. Konsillerin ayrılmaz bir parçası olan bu toplantı, Batı'da ise zaman zaman kabulü değişmekle birlikte yerel bir sinod niteliğinde görülmüştür. Ancak gerek imparatorluk onayı, gerek geniş coğrafi katılım, gerekse imza listesinin sembolik niteliği, konsilin Bizans bağlamında ekümenik bir bütünün tamamlayıcısı olarak kabul edilmesini desteklemiştir.⁵⁴

Trullo Konsili'nin kanonları incelendiğinde, konsilin yalnızca kilise içi disipline ilişkin düzenlemelerle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda Hristiyan yaşamıyla bağdaşmadığı düşünülen çeşitli pratikleri de konu edindiği görülmektedir. Pagan gelenekleriyle ilişkilendirilen birçok uygulamanın farklı kanonlarda yasaklanmış olması, konsilin bu tür pratiklere karşı sistematik bir tutum geliştirdiğini göstermektedir. Bu yasaklar arasında kehanet ve benzeri pratiklere ilişkin hükümlerin ayrı bir kanonda ele alınması ise özellikle dikkat çekicidir. Bu nedenle, Trullo Konsili'nde kehanetle ilgili alınan kararların özel olarak ve ayrıntılı biçimde incelenmesi gerekmektedir.

⁵⁰ Nedungatt, “The Council in Trullo Revisited”, 660-664.

⁵¹ Nedungatt, “The Council in Trullo Revisited”, 666.

⁵² Price, *The Canons of the Quinisext Council (691/2)*, 6-7, 22-23.

⁵³ Nedungatt, “The Council in Trullo Revisited”, 666,668-669; Price, *The Canons of the Quinisext Council (691/2)*, 50-54.

⁵⁴ Detaylı bilgi için bk. Nedungatt, “The Council in Trullo Revisited”.

3.2. Trullo Konsili 61. Kanon: Kehanet Pratiklerinin Yasaklanması

Trullo Konsili'nin pagan pratiklerle mücadeleye yönelik genel çerçevesi içinde, kehanet ve benzeri uygulamaların ayrı bir kanonla ele alınmış olması dikkat çekicidir. Bu durum, konsilin bu tür pratikleri özel olarak düzenleme konusu yaptığını göstermektedir. Antik Yunan paganizminden devralınan kehanet geleneğine ilişkin bu yaklaşımın konsil metnindeki somut karşılığı Trullo Konsili'nin 61. kanonda yer alan düzenlemede açık biçimde görülmektedir:

"Kahinlere, hekatontarkhlara ya da benzeri kimselere, bilmek istedikleri şeylerin kendilerine açıklanması için başvurular, Kilise Babaları tarafından daha önce onlar hakkında belirlenmiş hükümlere göre altı yıllık kanonik cezaya tabi olsunlar. Aynı şekilde, dişi ayıları veya benzeri hayvanları, daha saf/kolay aldatılabilir kimselerin eğlencesi ve zararı için dolaştıranlar, talih, kader ve doğum-soy kökenine dayalı kehanetlerle ve sahtekarlık içeren saçma sözlerle meşgul olanlar da bu cezaya dahildir. Yine bulut kahinleri, büyücüler, muska dağıtanlar ve kahinler diye adlandırılanlar da bu kapsamdadır. Ancak bu uygulamalarda ısrar eden, bunlardan tövbe etmeyen ve bu yıkıcı ve pagan pratiklerden kaçınmayanların, kutsal kanonların da buyurduğu üzere, bütünüyle Kilise'den dışlanmalarına hükmediyoruz. Zira Havari'nin dediği gibi: 'Işıklı karanlığın ne ortaklığı vardır? Tanrı'nın tapınağıyla putlar uyuşabilir mi? İnananın inanmayanla ortak yanı olabilir mi? Mesih'le Belial uyum içinde olabilir mi?'"⁵⁵

İstilalar ve benzeri krizlerin yarattığı belirsizlik dönemlerinde kehanet pratikleriyle uğraşan kişilerin toplumsal etkilerinin ve ekonomik kazançlarının arttığına dair genel gözlem bir yana bırakıldığında, Trullo Konsili'nin 61. kanonu, yedinci yüzyılda Bizans dünyasında bu tür uygulamaların dikkate değer ölçüde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Söz konusu kanon bütünüyle bu konuya ayrılmış olup farklı kehanet ve benzeri uygulama biçimlerini sıralayarak yasaklamaktadır. Metinde öncelikle genel anlamda kahin olarak tanımlanabilecek kişiler (*μάντις*, *manteis*)⁵⁶ anılmakta, bunun

⁵⁵ Kanon 61. Bahsi geçen Pavlus'a atfedilen ifade 2. Korintliler 6:14-16. Price, *The Canons of the Quinisext Council (691/2)*, 139. Antik Yunancası için bk. *Κανὼν ΞΑ'*. Georgios A. Ralles - Michael Potles (ed.), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καὶ πανευφρόμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀγίων Πατέρων* (*Syntagma tōn theōn kai hierōn kanonōn tōn te hagiōn kai paneuphēmōn Apostolōn, kai tōn hierōn oikoumenikōn kai topikōn synodōn, kai tōn kata meros hagiōn paterōn*) (Athene: Typographia G. Chartophylakos, 1852), 2/442. Ayrıca New Advent'te yer alan İngilizce metin, 61. kanonun özellikle altı yıllık kanonik ceza ve yasaklanan pratiklere ilişkin kısmını içeren kısaltılmış bir versiyon olup, Yunanca asıl metinde bulunan kiliseden tamamen dışlama yaptırımı ile Pavlus'a atfedilen polemik kapanışı (2 Kor. 6:14-16) bu çeviride yer almamaktadır: "Kahinlere, hekatontarkhlara ya da benzeri kimselere, bilmek istedikleri şeyleri öğrenmek için başvurular, Kilise Babaları tarafından daha önce onlar hakkında çıkarılan hükümlere göre altı yıllık kanonik cezaya tabi olsunlar. Aynı şekilde, dişi ayıları veya benzeri hayvanları daha saf/kolay aldatılabilir kimselerin eğlencesi ve zararı için dolaştıranlar, talih ve kader, doğum-soy kökenine dayalı kehanetlerle ve sahtekarlık içeren saçma sözlerle meşgul olanlar da bu cezaya dahildir. Yine bulut kahinleri, büyücüler, muska dağıtanlar ve kahinler diye adlandırılanlar da bu kapsamdadır". New Advent, "Council in Trullo (A.D. 692)" (Erişim 30 Ocak 2026).

⁵⁶ Çoğul hali *manteis* (*μάντις*) olan *mantis* (*μάντις*) terimi Türkçede "falci" olarak da çevrilebilir de, bu çalışmada kavram, antik ve Geç Antik Çağ bağlamında kehanet uzmanlarını ifade eden geniş anlamıyla kullanılmaktadır. Logeion, "*μάντις*" (Erişim 28 Aralık 2025).

yanında *hekatontarkhlar* (ἑκατοντάρχαι, *hekatontarkhoi*) da bu kapsama dahil edilmektedir.⁵⁷ *Hekatontarkhlar* olarak adlandırılan kişiler, özel bilgiye sahip olduklarına inanılan, ayı ve benzer hayvanların kollarını ilaç veya muska⁵⁸ olarak satan yaşlı kimseler olarak bilinir.⁵⁹ Kanonda, bu tür kehanet pratiklerinin özellikle talih (τύχη, *tykhē*) ve kaderin (εἰμαρμένη, *heimarmenē*) yanı sıra doğum ve soy bağı üzerinden yapılan kehanetler (γενεαλογία, *genealogia*) etrafında yoğunlaştığı belirtilmektedir. Burada söz konusu olan, doğum koşullarının ve göksel cisimlerin konumlarının yorumlanması yoluyla geleceğin öngörülmesine dayanan kehanet türleridir. Metin, bu tür söylemleri açık biçimde “saçmalık” olarak nitelendirerek meşru kabul etmemektedir.⁶⁰

Bunun dışında kanonda kehanetle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili başka uygulamalara da yer verilmektedir. Bulutları gözlemleyerek geleceğe dair çıkarımlarda bulunanlar (νεφοδιώκται, *nephodiōktai*), bu kişiler bulut kahinleri olarak adlandırılabilir, bu gruplar arasında anılmaktadır. Bunun yanı sıra ilahiler söyleyen, Theotokos ve şehitlerin adlarını mırıldanan, muska ve tılsımlar aracılığıyla büyü pratiklerini icra eden büyücüler (γητευταί, *gēteutai*) bu gruplar arasında sayılmaktadır. Son olarak, muska yapımı ve dağıtımıyla uğraşan muskacılar (φυλακτήριοι, *phylaktērioi*) da kanon tarafından açıkça yasaklanan gruplar arasında yer almaktadır.⁶¹

Trullo'nun 61. kanonu, kehanet ve benzeri uygulamaları hedef alırken, bu pratikleri icra edenlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bu kişilere başvuranları da doğrudan yaptırım kapsamına alması bakımından önemlidir. Kanonda bu kişiler için altı yıllık tövbe cezası belirlenmiştir. Bu ceza, mutlak bir dışlamadan ziyade cemaatten geçici dışlanma ve tövbe sürecini içeren ve yeniden cemaatle bütünleşmeyi hedefleyen süreli bir disiplin cezası şeklinde yorumlanabilir. Kanonda bu eylemlerde ısrar edilmesi halinde ise daha ağır yaptırımların uygulanacağını açıkça belirtilir. Kanonda karara bağlanan yaptırımlar din adamları için görevden alınma, diğer insanlar için ise cemaatten atılma şeklindedir.⁶² Böylece, Trullo'nun cezalandırma anlayışının öncelikle davranışı dönüştürmeyi ve pagan uygulamalara son vermeyi amaçlayan bir anlayışa dayandığı söylenebilir.

⁵⁷ Trombley, “The Council in Trullo (691–692): A Study of the Canons Relating to Paganism, Heresy, and the Invasions”, 6.

⁵⁸ “Burada ‘muska’ (Yun. φυλακτήριον, pl. φυλακτήρια / phylakterion) terimi, Bizans ve geç antik dünyada yaygın olarak bulunan apotropaik (kötülüğü uzaklaştıran) koruyucu nesneleri ifade etmek üzere kullanılmıştır. Logeion, “φυλακτήριον” (Erişim 28 Aralık 2025).

⁵⁹ Henry R. Percival (ed.), *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church* (New York: The Christian Literature Company, 1900), 14/393.

⁶⁰ Trombley, “The Council in Trullo (691–692): A Study of the Canons Relating to Paganism, Heresy, and the Invasions”, 6.

⁶¹ Trombley'e göre 61. Kanon'da, Greko-Romen kültürüne özgü olmayan, ancak “hellenika” terimiyle adlandırılan farklı bir paganizm türü tanımlanmaktadır. Trombley, “The Council in Trullo (691–692): A Study of the Canons Relating to Paganism, Heresy, and the Invasions”, 6.

⁶² Kanon 61.

Trullo Konsili'nin kehanet ve büyü gibi uygulamalara ilişkin bu hükümleri, önceki sinodların ve Kilise Babalarının görüşlerinden kopuk değildir. Aksine onları daha geniş bir dinî hukuk yapısı içinde bir araya getirerek düzenlemektedir. Ancyra Sinodu'nun kahinlere başvuranlar için öngördüğü tövbe süreleri, Basileios ile Nyssalı Gregorios'un belirttiği yaptırımlar ve imparatorluk yasalarında yer alan cezalar, Trullo'da yeniden yorumlanmış ve kapsamlı bir düzenleyici çerçeve içinde birleştirildiği söylenebilir.⁶³ Trullo'nun ayırt edici yönü, dağınık ve yerel nitelikteki bu yasakları bütüncül ve sistemli hale getirerek hem uygulayıcıları hem de talep edenleri, tek bir bağlayıcı kilise hukuku çerçevesi içinde ele almasıdır. Dolayısıyla başta kehanet olmak üzere benzer pagan kökenli uygulamaların Trullo Konsili'nde yasaklanması yedinci yüzyıl öncesinde kilise geleneğinde şekillenen anlayışı kalıcı ve bağlayıcı kurallara dönüştürmeyi amaçlayan bir toplantı olarak değerlendirilebilir.⁶⁴

Aynı kanonda kehanet ve benzeri uygulamalara ilişkin yaklaşımda öne çıkan hususlardan biri, bu pratiklerin özellikle aldatılmaya açık kesimleri hedef aldığı yönündeki vurgudur. Trullo kanonlarında bu tür uygulamalardan en çok zarar gören grup olarak, *tōn haplousterōn* (τῶν ἀπλουστέρων)⁶⁵ şeklinde adlandırılan, daha saf, sıradan ve kolay yönlendirilebilir kişilere özel bir vurgu yapıldığı görülmektedir.⁶⁶ Böylece kehanet, muska, büyü gibi pratiklerin yalnızca teolojik bir sapma olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapıya zarar veren bir istismar aracı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede konsilin, söz konusu uygulamaları yasaklarken kendisini cemaatin aldatılmaya ve mağdur edilmeye en açık üyelerini korumakla yükümlü bir otorite olarak konumlandığı söylenebilir.⁶⁷ Böylece Trullo'da kehanet yasağı, hem inanç bütünlüğünü hem de toplumsal düzeni korumaya yönelik bir müdahale niteliği taşır.

Kehanet ve benzeri pratiklerin hedef alınması, Trullo Konsili'nin pagan mirası sınırlandırmaya yönelik tutumunun tekil bir örneği değil, daha geniş bir tasfiye sürecinin parçası olarak değerlendirilebilir. Zira konsilin diğer kanonları da Bizans toplumunda halen canlılığını koruyan pagan kökenli ritüel ve sembolik pratiklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir tutumu yansıtmaktadır. Özellikle 62. kanon, eski tanrılarla ilişkilendirilen bayramları, dansları ve tiyatral temsilleri yasaklayarak bu tür

⁶³ The Council of Ancyra, Canon 24; Basil of Caesarea, Canon 72; Gregory of Nyssa, "The Canonical Epistle of St. Gregory, Bishop of Nyssa to St. Letoius, Bishop of Melitene", 14/Canon III. Bu metinlerin Trullo ile ilişkisi için bk. Price, *The Canons of the Quinisext Council (691/2)*, 139-140.

⁶⁴ Kurumsal yasakların önceki sinod birikimiyle ilişkisi için ayrıca bk. Dickie, *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*, 45-60; Price, *The Canons of the Quinisext Council (691/2)*, 139-140.

⁶⁵ Yun. ἀπλοῦς (pos.; eski form ἀπλόος), "basit, saf, kolay yönlendirilebilir", comparativus biçimi ἀπλούστερος. Kanonda geçen form, τῶν ἀπλουστέρων (adj. comp. gen. pl.). Bk. Logeion, "ἀπλοῦς / ἀπλόος" (Erişim 12 Ocak 2026).

⁶⁶ Kanon 60, 61, 62, 63.

⁶⁷ Humphreys, *Law, Power, and Imperial Ideology in the Iconoclast Era: c. 680–850*, 66-67.

uygulamaların Hristiyan cemaat kimliğiyle bağdaşmadığını ilan etmektedir. Benzer şekilde 65. kanon, kökeni eski adetlere dayanan ve zamanla takvimsel bir gelenek görünümü kazanmış olsa da ateş yakma ve üzerinden atlama gibi ritüelleri kınamaktadır. Aynı doğrultuda 71. kanonda özellikle eğitilmiş kesimlerin, hukuk öğrencilerinin, bu tür geleneklerden uzak durması gerektiği vurgulanmış, 94. kanonda ise pagan yeminleri kesin bir dille yasaklanmıştır. Bu kanonlar birlikte değerlendirildiğinde, Trullo'nun hedefinin yalnızca kehanet gibi belirli pagan inanç pratiklerini engellemek değil, gündelik yaşamın farklı katmanlarında varlığını sürdüren pagan unsurların toplumsal hayattaki izlerini silmek olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Trullo Konsili, Hristiyan toplum düzeninin süregelen eski dinî alışkanlıklarla olan bağına koparmaya yönelik bir düzenleme olarak görülebilir.⁶⁸

4. Trullo Konsili Sonrası Dönemde Kehanet Pratiklerinin Seyri

Trullo Konsili'nde kehanet ve benzeri uygulamalara yönelik getirilen yasaklar, teorik olarak kilise hukuku açısından kesin ve bağlayıcı bir çerçeve ortaya koymuş olsa da bu kararların, söz konusu uygulamaları pratikte tamamen ortadan kaldırdığını söylemek güçtür. Geç Antik Çağ'dan itibaren kehanet, büyü ve muska kullanımı, özellikle halk dindarlığı bağlamında süreklilik göstermiştir. Bu tür pratiklerin yaygınlığı, kilise otoritelerini giderek daha ayrıntılı yasaklar koymaya sevk etmiştir; ancak uygulamaların toplumsal hayattan bütünüyle silinmesini sağlayamamıştır.⁶⁹ Trullo Konsili sonrasında kehanet, artık meşru bir dinî bilgi kaynağı olarak kabul edilmese de bastırılması gereken ancak varlığını sürdüren, kimi zaman da Hristiyan sembolleri ve ifadeleriyle yeniden şekillenen bir pratik olarak yaşamaya devam etmiştir.⁷⁰

Kehanet ve benzeri pratiklerin bu sürekliliğine işaret eden dikkat çekici örneklerden biri, Trullo'da alınan kararlardan kısa bir süre sonra dahi kehanete yönelik ilginin bütünüyle ortadan kalkmadığını düşündüren anlatılardır. Bazı Doğu kaynaklarında, 705 yılında II. Justinianus'un ikinci kez tahta dönmeye önce sürgünde bulunduğu sırada, daha sonra Konstantinopolis patriği olacak olan Cyrus'a başvurduğu ve onun da imparatorun dönüşünü önceden haber verdiği yönünde bir rivayet aktarılmaktadır. Bununla birlikte bu anlatının tarihsel güvenilirliği tartışmalıdır. Bazı kaynaklarda Cyrus'un imparatora verdiği desteğin içeriğinin özellikle belirsiz bırakıldığına dikkat

⁶⁸ Richard, bu kanonlara değinse de tam olarak paganizmden soyutlamak şeklinde yorumlamaz, Price, *The Canons of the Quinisext Council* (691/2), 26. Ayrıca bk. Trombley, "The Council in Trullo (691–692): A Study of the Canons Relating to Paganism, Heresy, and the Invasions".

⁶⁹ Valerie I. J. Flint, *The Rise of Magic in Early Medieval Europe* (Princeton: Princeton University Press, 1991), 93, 204–205, 247.

⁷⁰ Frank R. Trombley-Alexander Kazhdan, "Divination", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander Kazhdan (Oxford: Oxford University Press, 1991), 1/639–640.

çekilmektedir.⁷¹ Bu nedenle söz konusu rivayet, dönemin anlatı geleneğinde siyasi kişilerin, yasaklanmış olmasına rağmen kehanet pratikleriyle, özellikle eski gelenekten devralınan, imparatorların kehanete başvurma alışkanlığıyla, ki zamanında Theodosius da aynı tutumu göstermişti⁷², ilişkilendirilebildiğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Dolayısıyla Trullo sonrasında da resmi yasaklarla fiili uygulamalar arasındaki gerilimin tamamen ortadan kalkmadığı anlaşılmaktadır.

Kehanet ve benzeri pratiklerde gözlenen bu süreklilik, muska gibi nesnelerin sonraki dönemlerde haçlar, kutsal emanetler ve azizlerin şefaathat ikonları gibi Hristiyanlık açısından daha kabul edilebilir sembollerle yer değiştirmesinde de görülmektedir. Bu durum Trullo'nun getirdiği yasakların pagan temelli pratikleri köklü biçimde ortadan kaldıramadığını göstermektedir. Kehanet yasağını içeren 61. kanona rağmen bu tür uygulamaların Hristiyan bir çerçeve içinde yeniden biçimlenerek varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.⁷³ Bu tablo, kehanet yasağının Hristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren defaatle gündeme gelmiş olsa da geleceği bilme arzusunun derin toplumsal ve kültürel köklere sahip olduğunu göstermektedir. Trullo'da kahinlere, astrologlara ve çeşitli benzer pratikleri uygulayanlara karşı sert yaptırım kararları alınmasına rağmen, imparatorların ve muhtemelen bazı kilise çevrelerinin zaman zaman kahin ve astrologların öngörülerine kulak verdiği anlaşılmaktadır.⁷⁴ Bu durum, kehanetle mücadelede resmi yasaklar ile fiili uygulamalar arasındaki gerilimi ortaya koymaktadır. Özellikle savaş ve iktidar mücadelesi gibi siyasal belirsizlik dönemlerinde geleceği bilme isteğinin, resmi yasakların ötesinde etkisini sürdürdüğü görülmektedir.

Trullo Konsili sonrasında kehanetin tamamen ortadan kalkmaması, biçim değiştirerek varlığını sürdürmesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Pagan tapınaklarının sağladığı şifa, güvence ve yönlendirme işlevleri zayıfladıkça, bu boşluğun kilise içindeki kişiler tarafından doldurulduğu görülmektedir. Rahipler, münzeviler ve azizler, artık doğrudan kahin olarak tanımlanmasalar da dua, şefaathat ve ilahi işaretler aracılığıyla geleceğe yönelik umut ve yönlendirme beklentilerine cevap veren kişiler haline gelmiştir.⁷⁵ Bu durum,

⁷¹ Cyrus anlatısının Justinianus'un Trullo'daki tutumuyla çelişkili bir portre oluşturmak amacıyla tartışmalı bir motif olarak şekillenmiş olabileceği şeklinde yorum da getirilmiştir. Sihong Lin, "Bede, the Papacy, and the Emperors of Constantinople", *The English Historical Review* 136/580 (17 Haziran 2021), 491.

⁷² Sozomen, *Ecclesiastical History*, New Advent, VII.22 (Erişim 30 Ocak 2026).

⁷³ Henry Maguire, "Introduction", *Byzantine Magic*, ed. Henry Maguire (Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995), 4-5; Richard P. H. Greenfield, "A Contribution to the Study of Palaeologan Magic", *Byzantine Magic*, ed. Henry Maguire (Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995), 145, 149.

⁷⁴ Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene, 395 A.D. to 800 A.D.*, 395.

⁷⁵ MacMullen, *Christianizing the Roman Empire (A.D. 100-400)*, 77; Marie T. Fögen, "Balsamon on Magic: From Roman Secular Law to Byzantine Canon Law", *Byzantine Magic*, ed. Henry Maguire (Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1993), 115. Ayrıca bk. aynı kitabın giriş bölümü.

Trullo'nun hedef aldığı pagan kehanet pratiklerinin ortadan kalkmadığını, kilise denetimi içindeki daha kabul edilebilir yeni biçimler kazandığını göstermektedir.

Sonuç olarak Trullo Konsili, kehaneti ve kahinliği Hristiyan toplumundan tamamen ortadan kaldıran bir dönüm noktası olmamıştır. Konsil bu tür pratikleri yasaklayarak onları kilise hukuku açısından sorunlu hale getiren ve bu bakımdan önceki düzenlemelerin ötesine geçen önemli bir eşik olarak değerlendirilebilir. Kehanetin uygulamalarının Trullo sonrasında da varlığını sürdürmesi, konsilin başarısızlığından ziyade bu tür uygulamaların derin toplumsal işlevlere sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle Trullo, geleceği bilme arzusunu tamamen ortadan kaldıran değil, onu Hristiyan cemaatin sınırları içinde yeniden düzenlemeyi ve denetim altına almaya yönelik bir müdahale olarak okunabilir.

Sonuç

Bu çalışma, Trullo Konsili'nin 61. kanonundaki kehanet yasağını ani ve köklü bir kopuş olarak görmez. Bu yasağı, Geç Antik Çağ boyunca gelişen teolojik değerlendirmeler ile kilise hukukuna yansıyan düzenleyici yaklaşımların bir sonucu olarak değerlendirir. Antik Yunan ve Roma dünyasında dinî, toplumsal ve siyasi meşruiyete sahip olan kehanet pratikleri, Hristiyanlığın toplumda yayılması ve imparatorluğun resmi dini olmasıyla birlikte giderek sorunlu bir alan haline gelmiştir. Bu pratikler erken Hristiyan yazarların eleştirileri, imparatorluk yasaları ve yerel sinod kararları aracılığıyla aşamalı biçimde sınırlandırılmaya ve denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Fakat bu düzenlemeler, uzun süre yerel uygulamalara ve belirli tarihsel koşullara bağlı kalmış, tüm kiliseyi kapsayan sistematik bir kilise hukuku çerçevesine ancak geç bir dönemde dahil edilebilmiştir.

Bu bağlamda Trullo Konsili, kehanet ve benzeri pagan kökenli pratiklere yönelik tutumda önemli bir eşik görevi görmüştür. Konsilin 61. kanonu, daha önce farklı metinlerde ve bağlamlarda dile getirilen eleştiri ve yasakları bir araya getirerek kehaneti, kilise hukuku açısından açık, kapsamlı ve bağlayıcı bir disiplin konusu haline getirmeyi amaçlamıştır. Kanonun dikkat çekici yönlerinden biri, kehanet uygulamalarını icra edenlerle birlikte bu kişilere başvuranları da doğrudan yaptırım kapsamına almasıdır. Böylece kehanet, bireysel bir inanç sapması olmanın ötesinde, Hristiyan toplum düzenini tehdit eden bir sömürü ve aldatma alanı olarak değerlendirilmiştir. Kilise de bu pratiklerden özellikle zarar gören kesimleri korumakla yükümlü bir otorite olarak öne çıkmıştır.

Trullo'nun kehanet yasağı, aynı zamanda konsilin pagan mirasa yönelik genel yaklaşımını da yansıtmaktadır. Konsilin farklı kanonlarında görülen yasaklar birlikte değerlendirildiğinde, hedefin yalnızca belirli ritüel ve inanç biçimini ortadan kaldırmak değil, aynı zamanda Hristiyan cemaat kimliğiyle bağdaşmadığı düşünülen eski dinî alışkanlıkların toplumsal hayattaki izlerini silmek veya en azından görünürliğini

azaltmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Trullo Konsili, esasında pagan geçmişle süregelen bağlarını koparmaya yönelik bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte Trullo Konsili'nin getirdiği yasakların kehanet pratiklerini fiilen tamamen ortadan kaldırdığını söylemek güçtür. Trullo sonrası dönemde, kehanet, büyü ve muska gibi uygulamaların hem yönetim çevrelerinde hem de halk dindarlığı bağlamında varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu uygulamalar artık meşru bir dinî bilgi kaynağı olarak değil, bastırılması ve dönüştürülmesi gereken pratikler olarak değerlendirilmiştir. Pagan kehanet geleneğinin yerini zamanla azizlerin şefaatine, kutsal emanetlere ve Hristiyan sembollerine dayalı yeni biçimler alması, sürekliliğin biçim değiştirerek devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, Trullo'nun başarısızlığından ziyade geleceği bilme arzusunun derin toplumsal ve kültürel köklerine işaret etmektedir.

Sonuç olarak Trullo Konsili, kehaneti ve kahinliği Hristiyan toplumdaki bütünüyle ortadan kaldıran bir dönüm noktası olmaktan ziyade, bu tür pratikleri kilise hukuku açısından sorunlu bir alan haline getiren ve denetim altına almaya çalışan kapsamlı bir düzenleme girişimi olarak değerlendirilmelidir. 61. kanon, önceki yüzyıllarda şekillenen teolojik eleştirileri, kilise hukuku yaptırımlarını ve konsiller ile yerel kilise kararları yoluyla oluşan birikimi bir araya getirerek pagan kökenli bir dinî mirasın Hristiyan toplum düzeni içinde nasıl yeniden tanımlandığını göstermesi bakımından özellikle önemlidir. Bu yönüyle Trullo Konsili, kehanetle mücadelenin nihai çözümü değil, bu pratiğin Hristiyan cemaat sınırları içinde dönüştürülüp kontrol altına alınmasına yönelik düzenleyici bir adımı temsil etmektedir. Böylece bu çalışma, Trullo Konsili'nin 61. kanonunu merkeze alarak pagan kökenli kehanet pratiklerinin, Hristiyan dünyasında nasıl giderek sorunlu hale geldiğini ve nihayetinde kilise hukuku çerçevesinde sistematik bir düzenlemeye bağlandığını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Akar Tanrıver, Duygu Sevil. *Apollon Klarios Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar*. İzmir: Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.

Ammianus Marcellinus. *Roma Tarihi* (MS 353-378. çev. Samet Özgüler. İstanbul: Historia Kitap, 2020.

Aristophanes. "Acharnians". Ed. Anonim. Perseus Digital Library "Perseus Collections/Texts". Erişim 28 Aralık 2025. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0240%3Acar%3D134>

Aydın Çakmak, Tuba - Yıldırım, Ayşe. "Geçmişten Günümüze Kehanet". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/Özel Sayı (2021), 254-270.

Basil of Caesarea. *Letter 188*. New Advent. Trans. Blomfield Jackson. Erişim 31 Aralık 2025. <https://www.newadvent.org/fathers/3202188.htm>

Burkert, Walter. *Greek Religion*. Trans. John Raffan. Cambridge MA: Harvard University, 1985.

Bury, John B. *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene, 395 A.D. to 800 A.D.* London: Macmillan, 1889.

Cameron, Alan. *The Last Pagans of Rome*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Clement of Alexandria. *Exhortation to the Heathen*. New Advent. Trans. William Wilson. Erişim 29 Aralık 2025. <https://www.newadvent.org/fathers/020802.htm>

Dickie, Matthew. *Magic and Magicians in the Greco-Roman World*. London: Routledge, 2003.

Drake, Harold Arthur. *Constantine and the Bishops: The Politics of Intolerance*. London: John Hopkins University Press, 2000.

Early Church Texts. "Synod of Elvira". Erişim 02 Ocak 2026. https://earlychurchtexts.com/main/elvira/canons_of_elvira_01.shtml

Eusebius of Caesarea. "The Life of Constantine". *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Second Series., 1952.

Flint, Valerie I. J. *The Rise of Magic in Early Medieval Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

Fortacı, Talha. "Tertullian ve Origen'e Göre Astrolojinin Meşruiyeti Sorunu". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2023), 286-314.

Fögen, Marie T. "Balsamon on Magic: From roman Secular Law to Byzantine Canon Law". *Byzantine Magic*. ed. Henry Maguire. Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1993.

Greenfield, Richard P. H. "A Contribution to the Study of Palaeologan Magic". *Byzantine Magic*. ed. Henry Maguire. 117-154. Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995.

Gregory of Nyssa. "The Canonical Epistle of St. Gregory, Bishop of Nyssa to St. Letoius, Bishop of Melitene". ed. Philip Schaff - Henry Wace. New York: Christian Literature Company, 1900.

Gürsoy, Sultan. "Bizans-Müslüman Arap Mücadelesinde Bir Cemaat: Pavlikanlar". *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi* 3/2 (2020).

Head, Constance. *Justinian II of Byzantium*. Madison: University of Wisconsin Press, 1972.

Herodotos. *Tarih*. Çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, ts.

Hippolytus. *The Apostolic Tradition of Hippolytus*. Trans. Burton Scott Easton. Hamden: Archon Books, 1962.

Homerios. *İlyada*. çev. Azra Erhat, A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2008.

Humphreys, Michael T. G. *Law, Power, and Imperial Ideology in the Iconoclast Era: c. 680–850*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

- Johnston, Sarah Iles. *Ancient Greek Divination*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2008.
- Kazhdan, Alexander. "Justinian II". *The Oxford Dictionary of Byzantium*. ed. Alexander Kazhdan. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Ksenophon. *Anabasis*. Çev. Hayrullah Örs. İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.
- Lactantius. *The Divine Institutes*. New Advent. Trans. William Fletcher. Erişim 28 Aralık 2025. <https://www.newadvent.org/fathers/07012.htm>
- Lin, Sihong. "Bede, the Papacy, and the Emperors of Constantinople". *The English Historical Review* 136/580 (17 Haziran 2021), 465-497.
- Logeion. Erişim 12 Ocak 2026. <https://logeion.uchicago.edu/λογεῖον>.
- MacMullen, Ramsay. *Christianizing the Roman Empire (A.D. 100–400)*. London: Yale University Press, 2008.
- Maguire, Henry. "Introduction". *Byzantine Magic*. ed. Henry Maguire. Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995.
- Nedungatt, George S. J. "The Council in Trullo Revisited: Ecumenism and the Canon of the Councils". *Theological Studies* 71 (2010), 651-676.
- Neil, Bronwen. "Dream-Visions, Prophecy and Contemplation in Origen's Contra Celsum". *Praying and Contemplating in Late Antiquity: Religious and Philosophical Interactions*. ed. Eleni Pachoumi - Mark Edwards. Tübingen: Mohr Siebeck, 2018.
- New Advent. "Council in Trullo (A.D. 692)". Trans. Henry Percival. Erişim 30 Ocak 2026. <https://www.newadvent.org/fathers/3814.htm>
- Pausanias. *Description of Greece*. Trans. James George Frazer. London: Macmillan and Co., 1898.
- Percival, Henry R. (ed.). *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church*. New York: The Christian Literature Company, 1900.
- Presbyters in the Late Antique West. "The Council of Agde". Trans. J. Szafranowski. Erişim 02 Ocak 2026. <https://www.presbytersproject.ihuw.pl/index.php?id=6&SourceID=957>
- Presbyters in the Late Antique West. "The Council of Orléans". Trans. J. Szafranowski. Erişim 02 Ocak 2026. <https://www.presbytersproject.ihuw.pl/index.php?id=6&SourceID=1092>
- Presbyters in the Late Antique West. "The Council of Vannes". Trans. J. Szafranowski. Erişim 02 Ocak 2026. <https://www.presbytersproject.ihuw.pl/index.php?id=6&SourceID=861>,
- Price, Richard. *The Canons of the Quinisext Council (691/2)*. Liverpool: Liverpool University Press, 2020.
- Ralles, Georgios A. - Michael Potles (ed.). *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀγίων Πατέρων* (*Syntagma tōn theōn kai hierōn kanonōn tōn te*

hagiōn kai paneuphēmōn Apostolōn, kai tōn hierōn oikoumenikōn kai topikōn synodōn, kai tōn kata meros hagiōn paterōn). Athene: Typographia G. Chartophylakos, 1852.

Sarris, Peter. *Empires of Faith: The Fall of Rome to the Rise of Islam, 500–700*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Sozomen. *Ecclesiastical History*. New Advent. Trans. Chester D. Hartranft. Erişim 30 Ocak 2026. <https://www.newadvent.org/fathers/26027.htm>

Tertullian. *On Idolatry*. New Advent. Trans. S. Thelwall. Erişim 28 Aralık 2025 <https://www.newadvent.org/fathers/0302.htm>

Tertullian. *A Treatise on the Soul (De Anima)*. New Advent. Trans. Peter Holmes. Erişim 28 Aralık 2025. <https://www.newadvent.org/fathers/0310.htm>

“The Council of Ancyra”. Trans. Philip Schaff - Henry Wace. *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*. New York: The Christian Literature Company, Second Series., 1900.

Schaff, Philip - Henry Wace (ed.). “The Synod of Laodicea”. *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*. New York: The Christian Literature Company, Second Series., 1900.

Sophokles. *Antigone*. çev. Ari Çokana. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Sülün, Ozan - Üreten, Hüseyin. “Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet”. *Tarih ve Gelecek Dergisi/Journal of History and Future* 6/3 (Eylül 2020), 791-817.

Temiztürk, Halil. “Kapadokyalı Bir Kilise Babası: Aziz Basil ve Hristiyanlığın Şekillenmesine Etkisi”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUIFD)* 3/1 (2016), 35-61.

Theodosius II. “Codex Theodosianus”. Trans. Clyde Pharr. *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions*. Princeton: Princeton University Press, 1952.

Trombley, Frank R. “The Council in Trullo (691–692): A Study of the Canons Relating to Paganism, Heresy, and the Invasions”. *Comitatus: A Journal of Medieval and Renaissance Studies* 9 (1978), 1-18.

Trombley, Frank R. - Kazhdan, Alexander. “Divination”. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. ed. Alexander Kazhdan. C. 1. Oxford: Oxford University Press, 1991.